

Overvågning på glidebane

Elektronisk overvågning uden grænser kan true borgernes retssikkerhed

- Overvågningsteknologi i rivende udvikling > **Overvågningsteknologi er i rivende udvikling og tages i brug, uden at den præventive effekt og konsekvenser for de overvågede er undersøgt. Børn udstyres med mobiltelefoner og overvåges via webkamera i børnehaven. TV-overvågning spreder sig til skoler, parkeringspladser, HT-busser og private hjem. Overvågning af ansattes brug af e-mails og internet sker uden at være reguleret af aftaler.**
- Konsekvenser for overvågede ikke undersøgt > **Vi kan være på vej ud på en glidebane, hvor vi stiltiende accepterer den øgede overvågning. Borgerpanelet på Teknologirådets konsensuskonference efterlyser information, debat og åbenhed om overvågning, klare aftaler mellem arbejdsmarkedets parter, og revision af lovgivning, så borgerne sikres bedst mulig beskyttelse.**
- TV-overvågning spreder sig til flere områder >
- Overvågning på arbejdspladser ikke reguleret >
- Borgerpanel efterlyser debat, åbenhed og klare aftaler om overvågning >

Dette Fra Rådet til Tinget bygger på Teknologirådets konsensuskonference om Elektronisk Overvågning den 17., 18. og 20. november. Borgerpanelets slutdokument er optrykt i rapporten, og kan også findes på www.tekno.dk i gruppen "projekter"

Skolebørn, der udstyres med mobiltelefon, så de altid kan få fat i forældrene og fortælle, hvad de laver. Webkamera, der transmitterer live fra børnehaven til mors eller fars computerskærm, så de lige kan klikke ind og tjekke, hvad børnene er optaget af. Er det større tryk og nærhed for børn eller forældre – eller er det overvågning?

Borgerpanelet på Teknologirådets konsensuskonference om elektronisk overvågning var ikke i tvivl. De fandt det helt uacceptabelt at sætte et webkamera op i en børnehave uden at stille spørgsmålet, om børnenes ret til privatliv dermed krænkes. Og når forældre udstyrer deres børn med mobiltelefoner eller personsøgere spiller de voksnes behov for at kontrollere børnene en ikke ringe rolle, vurderede panelet.

"Børn har ikke noget valg for at undgå overvågning fx i institutioner, hvis forældre og pædagoger har vedtaget det", hedder det i slutdokumentet.

Borgerpanelet anbefaler, at der tages initiativ til at beskytte børns interesser bedre på dette område.

Generelt ønsker borgerpanelet, at omsorg og opdragelse overalt i samfundet prioriteres højere end kontrol og overvågning. Menneskelig kontakt må ikke erstattes med det anonyme kameraøje i TV-overvågning, med mobiltelefoner og anden teknik. Heller ikke den øgede registrering af personlige oplysninger blev vurderet som en positiv udvikling af borgerpanelet, der bevidst valgte at sætte hælene i overfor den omsiggribende overvågning i samfundet.

"Vi må konstatere, at en del af den nuværende overvågning er indført uden forudgående folkelig debat...Grænserne for, hvad vi vil acceptere, kan skride, hvis vi ikke træffer bevidste valg om overvågningens formål og teknologiens anvendelse".

Borgerpanelet er klar over, at overvågning kan være både relevant og kan skabe tryghed, fx når det gælder at afsløre skattesnyd eller at forebygge røverier i banker. Men faren ved at bruge mere og mere overvågning mod fx butikstyveri er, at fokus forskubbes fra den egentlige årsag til, at man ikke må stjæle, til frygten for at blive opdaget.

"Den sociale kontrol erstattes af en teknisk 'gen-nemlysning' af ens person og handlinger. Man kan miste sin selvrespekt og følelsen af at være et myndigt menneske, fordi andre gives mulighed for at vurdere, om det man gør, er rigtigt eller forkert, eller om det man gør er godt nok", siger borgerpanelet, som efterlyser en grundlæggende debat om, hvilken type samfund vi ønsker og hvor vi vil sætte de etiske grænser for overvågning. Retten til overvågningsfrie zoner og respekt for privatlivets fred skal sikres.

En borgerinddragende konferenceform

Konsensuskonferencen foregår som en dialog mellem eksperter og et borgerpanel med udvalgte danskere. Eksperternes rolle er at informere borgerpanelet om en given teknologi og dens følger. Borgernes rolle er at stille spørgsmål til eksperterne og udarbejde et slutdokument, der indeholder en afklaring og stillingtagen til emnet. På tredje dagen præsenteres slutdokumentet for politikere, presse og tilhørere. Formålet med denne konferenceform er at bygge bro mellem borgere, eksperter og politikere og samtidig bidrage til en åben, offentlig og demokratisk debat.

Læs mere om Teknologirådets metoder til teknologivurdering på: www.tekno.dk

Omfang, hurtighed og præcision øges med IT

Elektronisk overvågning, som var emnet for Teknologirådets konsensuskonference den 17., 18. og 20. november, dækker over et bredt og sammensat problemfelt. Som sådan er overvågning ikke noget nyt, og det er heller ikke givet, at overvågning er negativt – trods ordets negative klang. At man skal overvåge en patient på hospitalet eller bruger personlige data ved skatteoprævning er hverken et nyt fænomen eller problematisk i sig selv.

Det særlige ved overvågning i dag, og årsagen til at konsensuskonferencen fokuserede på *elektronisk* overvågning, er, at digitalisering af data har gjort det meget lettere at indsamle og opbevare oplysninger om den enkelte borger. Kontrollen med den enkelte borger bliver mere finmasket og effektiv, og ofte ved borgeren ikke, at det sker eller hvad formålet er. Teknologien skaber en afstand mellem kon-

trollanter og kontrollerede, overvågeren og den overvågede.

Sådan opsamles og registreres personlige oplysninger:

- Borgernes fysiske færden registreres ved TV-overvågning i butikker, banker, på tankstationer, når de passerer broerne over Storebælt og Øresund og meget mere. Sattelitforbindelser, mobiltelefoner, elektroniske chips i bilen eller i kroppen gør det muligt at overvåge bilens eller persons færden overalt
- Borgerne sætter elektroniske spor – aktivt eller passivt – når de betaler med kreditkort, kommunikerer via Internet, taler i mobiltelefon, sender e-mails mm. Sporene giver informationer, som kan bruges kommercielt, til at overvåge de ansatte på arbejdspladser mm
- Nye og mere detaljerede typer af persondata kan registreres, eksempelvis via DNA-test
- Store mængder persondata kan opbevares på næsten ingen plads, fx i patientregistre eller i kommuners registre over borgere, og kan hurtigt samkøres til statistiske eller forskningsmæssige formål eller som led i kontrol og overvågning.

TV-overvågning eksploderer

Faldende priser og stadigt mere avancerede løsninger gør det muligt for mange flere at bruge TV-overvågning. Det skønnes, at hver fjerde danske butik har TV-overvågning installeret. Fra banker, benzintanke, butikker og lignende, hvor TV-overvågning skal forebygge tyveri og røveri, breder kameraerne sig nu også til skoler, parkeringspladser, HT-busser, vaskerier, foran private hjem, i håbet om at forebygge overfald og hærværk. Kameraerne kan være forbundet i avancerede systemer, så en enkelt vagt kan stå foran en væg af monitører og overvåge et meget stort område. Problemet med TV-overvågning er bare, at alle, ikke kun lovbryderne, bliver overvåget og dermed mistænkeliggjorte. Erfaringer tyder på, at TV-overvågningen har en præventiv virkning og at videooptagelser kan bruges i efterforskning både af tyveri, hærværk og overfald. Der er imidlertid ikke gennemført egentlige undersøgelser af virkningerne af TV-overvågning, hverken på kort eller langt sigt. Der kan være tendens til, at kriminaliteten flytter til ikke-overvågede områder, eller at TV-overvågningen får de kriminelle til at tage nye metoder i brug, fx maskering.

Borgerpanelet hæftede sig ved, at TV-overvågning ligesom anden overvågningsteknologi ofte tages i brug uden at alternative løsninger undersøges. Butikstyveri kunne måske begrænses ved en anden

indretning af butiksarealer, så de ansatte lettere kunne holde øje med kunderne, og bemanning af togstationer kunne bidrage til sikkerheden for passagerne.

Den tryghed, TV-overvågning på offentlige, ubemandede områder angiveligt skaber, kan være falsk. Der kan være langt fra kameraet til den person, der holder øje med skærmen, og vedkommende vil sjældent kunne gribe ind. Love, der vedrører handlepligt, bør derfor revideres og ajourføres i forhold til den teknologiske udvikling, anbefaler borgerpanelet.

Skjult overvågning

Det er ikke lovligt at foretage skjult overvågning – hverken af medarbejdere eller af andre. Men kameraerne fås i dag så små at de kan skjules i et ringbind eller en pottaplante, og dermed kan en arbejdsgiver let skjule, at medarbejderne bliver TV-overvåget. Medarbejderne har nok krav på vide, at der er TV-overvågning, men ikke hvor kameraerne er anbragt.

TV-overvågning på arbejdspladser, hvor det er de ansatte, der overvåges, blev omfattet af en ny lov for halvandet år siden. Allerede nu peger kritikere på, at loven om TV-overvågning er mangelfuld. Den fastsætter ikke regler for, hvad der skal ske med de data, der registreres i TV-overvågningen, hvor længe må data gemmes, hvem har adgang til dem og hvad må de bruges til. Der er ingen krav er til udbydere af TV-overvågningsudstyr. Hvem som helst kan sælge udstyret, og der findes eksempler på markedsføring af TV-overvågningsudstyr, der er direkte i strid med loven.

Borgerpanelet anbefaler på den baggrund, at udbydere af TV-overvågningsudstyr skal omfattes af en autorisation.

På arbejdspladsen

Overvågning af ansatte omfatter især brug af e-mail, internet-trafik og i bl.a. butikker TV-overvågning for at undgå svind.

Borgerpanelets spørgsmål om overvågning på arbejdspladserne blev blandt andet belyst af repræsentanter for arbejdsmarkedets parter. Problemstillingen er her, om grænserne for overvågning af medarbejderne kan trækkes af parterne selv, eller om der er behov for lovgivning på området. Fra lønmodtagerside blev der bl.a. peget på, at ikke alle virksomheder har et samarbejdsudvalg, der kan indgå aftaler på virksomhedsplan. Omvendt så arbejdsgivernes repræsentanter overvågning som en del af de kontrolforanstaltninger arbejdsgiverne kan iværksætte ifølge deres ledelsesret, af hensyn til virksomhedens sikkerhed og drift. Men de erkendte, at nogle virksomheder ikke har, eller ikke vil indgå, aftaler.

Borgerpanelet fandt, at et så vigtigt område som overvågning arbejdspladsen ikke kan være uregule-

ret. Derfor anbefaler de, at parterne hurtigst muligt udarbejder et sæt regler, der ophæves til lov af Folketinget. Og hvis parterne ikke udnytter forhandlingsmuligheden, bør Folketinget udarbejde et lovforslag.

Flere eksperter pegede på, at mange arbejdsgivere, både i den private og den offentlige sektor, har for ringe kendskab til lovgivning der regulerer registrering og overvågning, bl.a. Persondataloven, og loven om TV-overvågning. Borgerpanelet lægger vægt på, at der bredt skal oplyses langt bedre om den gældende lovgivning.

Persondatalov under pres

Borgerne ønsker større åbenhed om den registrering og brug af personlige oplysninger, der sker både i private virksomheder og blandt offentlige myndigheder. Ved borgeren, hvilke oplysninger kommunen har om ham? Ved den ansatte, hvilke registreringer arbejdsgiveren foretager af internet-trafik? Ved bankkunden hvilke oplysninger banken videregiver til forsikrings-selskabet? Borgerpanelet anbefaler endvidere større åbenhed om Datatilsynets afgørelser om, hvorvidt indsamling og registrering af personlige oplysninger sker på sagligt grundlag.

Flere eksperter vurderede på konsensuskonferencen, at persondataloven vil blive udsat for et stærkt pres, fordi mulighederne for at indsamle personlige data øges dag for dag, og fordi de kommercielle interesser i at bruge personlige oplysninger er i rivende udvikling, bl.a. som led i effektiv og målrettet markedsføring på Internet.

Borgerpanelet anbefaler derfor en stadig revision af Persondataloven, herunder skærpet opmærksomhed på borgernes retssikkerhed ved grænseoverskridende registrering og brug af persondata, blandt andet når virksomheder fusionerer.

Overvågning af medarbejderen

Specielle softwareprogrammer gør det muligt at overvåge, hvad der sker på den enkelte medarbejders skærm, at tage still-billeder af skærmens indhold, at registrere hvad der sker på tastaturet og analysere, om det har et rimeligt indhold. Anden software rettes mod at registrere e-mails, der indeholder uønskede ord, fx "jobsamtale", "sex", "nedlæg arbejdet" og lignende. Mailsweeper er et af programmerne på markedet. Det er installeret i 120.000 computere i Danmark i dag.

Borgerpanel:

Anne-Sofie Dideriksen, 29 år, Ph.d. stipendiat, Århus

Benny Kristensen, 39 år, faglærer, Næstved

Ditlev Granhøj Jensen, 23 år, studerende, Odense

Gerda Bruhn, 45 år, sundhedsplejerske, Thisted

Helge Bjerre, 47 år, handelsagent, Slagelse
Helle Landkildehus, 35 år, socialrådgiver, Tranbjerg
J
Henrik Furbo Rasmussen, 40 år, afdelingsleder,
Hørsholm
Inge Damgaard, 53 år, sekretær, Faaborg
Kurt Kristensen, 42 år, arbejdsløs, Randers
Marianne Stenstrop, 33 år, folkeskolelærer, Vanløse
Mette Eng, 26 år, studerende, København

Ekspertpanel:

Anders Bjerre, Institut for Fremtidsforskning
Anne Kathrine Schön, DA
Arne Gram, Det kriminalpræventive Råd
Hagen Jørgensen, Forbrugerombudsmand
Henrik Waaben, Datatilsynet
Jan Carlsen, Institut for datasikkerhed
Janne Glæsel, Bech-Bruun og Trolle advokatfirma
John Strand, Strand Consult
Jørgen Hoppe, HK
Kim Munch Lendal, Dansk Handel & Service
Kim Rasmussen, Højvangsseminaret
Klaus Rasborg, Roskilde Universitetscenter
Linda Nielsen, Københavns Universitet, Retsvidenskabelig Institut
Oluf Jørgensen, Danmarks Journalisthøjskole
Per Helge Sørensen, Digital Rights
Peter Blume, Københavns Universitet, Retsvidenskabelig Institut
Peter Christensen, EDB-fagets fagforeningen, PROSA
Steffen Stripp, PLS-Rambøl
Søren Baggesen, Roskilde Universitetscenter
Trine Rode, Aalborg Universitet, Institut for kommunikation
Yih-Jeou Wang, Dansk Industri

Fra Rådet til Tinget udgives af Teknologirådets sekretariat. Dette nyhedsbrev er skrevet af Ida Leisner.

De sidste fem numre af Fra Rådet til Tinget er:

149: Færre bøvser - bedre klima
148: Det usikre kulstofkredsløb
147: Mere frugtbar jord - mindre drivhuseffekt
146: Huller i Kyotoaftalen
145: Kyotoaftalen vakler

